

Kristus i Psaltaren

---

av Ragnar Holte

Två skäl att tala om Kristus i Psaltaren

Kristus i Psaltaren — det är väl ändå en anakronism? Alla vet ju att Psaltarens sångskatt växte fram i det gamla Israel långt före Kristi födelse! Förvisso, men det finns ändå två huvudskäl till att det är rimligt — och för kristen övertygelse omistligt — att tala om Kristus i Psaltaren, d v s att tolka psaltarutsagor så att de (profetiskt) vittnar om Kristus.

Det första skälet har relevans inte enbart för Psaltaren utan för hela den skriftsamling som med kristen terminologi kallas Gamla testamentet — eller rättare: gamla förbundet. I denna skriftsamling finns på många ställen profetiska framtidsvisioner om ett nytt förbund mellan Gud och människor, upprättat genom den kommande Messias (på grekiska *Khristo's*), befriare och fredsfurste av Davids ätt. I den meningen vittnar också enligt judisk övertygelse deras skriftsamling om Kristus (Messias); men de godtar inte de kristnas identifiering av Messias med Jesus från Nasaret. Denna identifiering — som baseras i Jesu eget messianska självmedvetande — är central för kristen tolkning av Gamla testamentet och därmed också för kristen psaltartolkning. Flera psaltarpsalmer kan betecknas som utpräglat messianska, t ex 2, 45, 72 och 110.

Jesu messianska självmedvetande slår starkt igenom i berättelsen om hans skriffläsning med efterföljande utläggning i Nasarets synagoga, Luk 4:16 ff. Det gäller en central messiansk text ur Jes 61: *Herrens ande är över mig, ty han har smort mig till att frambara ett glädjebud till de fattiga. Han har sänt mig att förkunna befrielse för de fångna och syn för de blinda, att ge de förtryckta frihet och förkunna året som Herren har valt.* Utläggningen som till sist resulterade i att *alla i synagogan blev ursinniga*, började med det självmedvetna: *I dag har detta skriftställe gått i uppfyllelse inför er som hör mig.* Detta messianska anspråk från en av deras egna, Josefs son, sågs som en helt oacceptabel förmätenhet. Den citerade profetexten har paralleller i flera psaltarpsalmer, t ex 72 och 146.

I berättelsen om Emmausvandringen, Luk 24:13 ff, visar sig den uppståndne Jesus för två lärjungar. I sitt samtal med dem utlägger han *skrifterna*: hade de läst dem rätt skulle de ha förstått att Messias måste lida detta och gå in i sin härlighet. Och med början hos Mose och alla profeterna *förklarade han för dem vad som står om honom överallt i skrifterna.* Efteråt säger lärjungarna: *Brann inte våra hjärtan när han talade till oss på vägen och utlade skrifterna för oss?*

I Joh 5 säger Jesus i polemik mot judiska skriftlärd: *Ni forskar i skrifterna därför att ni tror att de kan ge er evigt liv. Just dessa vittnar om mig, men ni vill inte komma till mig för att få liv.*

Det messianska självmedvetande som präglar sådana Jesusord leder snart sagt alla nytestamentliga författare till att med ord ur *skrifterna* styrka Jesu ställning som Messias. Särskilt sprängfyllt med skriftcitrat är Hebreerbrevet. Dess första kapitel innehåller inte mindre än sju skriftcitrat för att styrka att Jesus är Messias och Guds son. Av särskilt intresse är att konstatera att sex av dessa sju citat är hämtade från Psaltaren! Bl a citeras de utpräglat messianska psalmerna 2, 45 och 110.

Det andra skälet har mer speciell — om än inte exklusiv — relevans just för Psaltaren. Alla Psaltarens sånger har bönekaraktär, och många av dem är skrivna i jagform. Psaltarens förblivande ställning som levande bön- och sångbok för ständigt nya generationer av människor är unik. En avgörande nyckel till denna särställning ligger i dess förmåga att få människor att identifiera sig med psalmernas subjekt, deras *jag*. Detta i sin tur har att göra med att Psaltaren är en mycket mänsklig bok i sin spegling av olika livslägen som besvikelse och tröst, sorg och glädje, förnedring och upprättelse. Rätt som det är under läsningen känner vi igen oss själva: vi erfar hur texten träffar oss mitt i vår existens, i vårt nu. Så blir psaltartexten personligt tillägnad bön.

Jesu läsning av psalmerna har i detta säkert varit lik vår — samtidigt har den varit unik. Som en jude bland judar och trogen deltagare i judisk gudstjänst har han gjort Psaltaren till sin personligt tillägnade bönbok, och när han under sin dödskamp på korset sänder upp bönerop som uttrycker både gudsövergivenhetens ångest och gudsöverlåtelsens förtröstan är det psaltarord han identifierar sig med: *Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?* (Ps 22:1, Matt 27:46); *Fader, i dina händer lämnar jag min ande* (Ps 31:6, Luk 23:46). Det senast citerade ordet kan varje kristen göra till sitt, och det finns säkert lägen i vilket också det först citerade ter sig adekvat. Men en kristen kan aldrig glömma den roll dessa ord spelat under Jesu dödskamp. Och andra psaltarord, t ex där psalmisten betygar sin rättfärdighet och syndfrihet, kan en kristen inte göra till sina annat än via tillhörigheten till Kristus. I kristen psaltartolkning är psalmens *jag* därför ofta i första hand Kristus och endast sekundärt den egna personen. Jag återkommer till denna speciella, teologiskt och liturgiskt fundamentala aspekt av temat "Kristus i Psaltaren".

Historisk-kritisk metod och kristen psaltartolkning

I min bokhylla finns en familjeklenod som har ett stort affektionsvärde för mig: *Biblia, det är all den Heliga Skrift, med förklaringar*, ett verk i tre band sammanställt av Peter Fjellstedt. Först utgivet 1849-55 fick det en enorm spridning (10:e upplagan kom 1890).

Denna både kunniga och uppbyggliga bibelkommentar är en fyndgruva, inte minst när det gäller psaltarläggningen. Det första som slår en när man studerar den är de pregnanta rubrikerna över enskilda psalmer. I dem förekommer Kristi namn många gånger; t ex psalm 22: *Christi lidande, härlighet*, psalm 23: *Rätt tröst i Christo*, eller psalm 24: *Christus ärones Konung*. Fjellstedts kommentarer står i god samklang med dessa rubriker, men rubrikerna har han inte själv formulerat: de är övertagna från dåtidens officiella kyrkobibel, den s k Karl XII:s bibel.

Som uttryck för traditionell kristen tolkning av de nämnda psalmerna är rubrikerna helt adekvata: 22 är lidandespsalmen framför andra, som inte bara genom sina nyss citerade inledningsord utan också med en rad andra detaljer återklingar i den evangeliska passionshistorien. 23 är den älskade *Herren är min herde*, som en kristen inte gärna kan läsa utan att få Jesu självmedvetna *Jag är den gode herden* i tankarna. Och att just Kristus

är den *ärans konung* som enligt ps 24 drar in i helgedomen är något som svenska kyrkomenigheter upplever varje första Advent.

Sådana kristet tolkande rubriker hade den svenska kyrkobibeln ända fram till dess att 1917 års bibelöversättning togs i bruk. Helt klart hör dessa under den kristna historien framvuxna tolkningar inte hemma i en historisk-exegetisk tolkning av psaltarpsalmerna inriktad på att förstå dem i deras ursprungliga kontext. Dessa rubrikers bortfall fr o m 1917 får därför ses som en frukt av den historisk-kritiska bibelforskningens genombrutt, och åtgärden är självklart berättigad, om syftet med en nutida översättning är just att förstå den hebreiska bibeln i dess ursprungliga funktion som kodex för israelitisk religion. En klar fördel härmed är också, i dessa tider av ökad judisk-kristen dialog, att samma översättning kan brukas både av judar och av kristna. Att en rabbin ingår i styrelsen för Bibelkommissionens gammaltestamentliga översättningsenhet bör vara en god garanti härför.

Samtidigt bör vi hålla i minnet att utan en förutsatt kristen tolkning skulle den hebreiska bibeln aldrig i egenskap av *Gamla testamentet* tryckas tillsammans med *Nya testamentet* som kristenhetens bibel. Det finns inga hållbara historisk-kritiska invändningar mot att den hebreiska bibeln, insatt i denna speciella kontext, förses med rubriker och kommentarer som svarar mot den senare framvuxna kristna tolkningshistorien. När den svenska kyrkobibeln inte ger utrymme för sådant, borde det finnas marknad för en ny utgåva motsvarande Fjellstedts kristligt kommenterande bibel.

Vad Psaltaren beträffar, finns i viss mån en sådan motsvarighet i det fullständiga psalterium som ingår i *Tidegården*, *Kyrkans dagliga bön* (i fortsättningen förkortat KDB). Det är naturligtvis ingen psaltarkommentar, men varje psalm har försetts med dels en överskrift, dels ett nytestamentligt eller patristiskt citat. Den utpräglad kristna tolkningen ges inte i rubriken utan i citatet. Detta förefaller vara en mycket god lösning. För psalm 22 är rubriken t ex *Den rättfärdiges plåga och Guds bönhörelse*, medan citatet återger Jesu övergivenhetsrop enligt Matt 27:46.

Psalmernas ställning i tidegården

I *tidegården* ställs psalmerna in i en uttalat kristen liturgisk kontext. Tidebövernans struktur i *Den svenska tidegården* (i fortsättningen förkortat SvT) är härvid identisk med den i KDB. I båda fallen har de båda "stora"

tideböerna, laudes och vesper, sin tyngdpunkt i en avdelning med tre psalmer/cantica och sin höjdpunkt i ett nytestamentligt canticum ur Luk 1: Sakarias resp Marias lovsång. Själva strukturen bidrar därmed till att markera de gammaltestamentliga psalmerna, med deras profetiska vittnesbörd om Kristus, som uppfyllda i de cantica som sjungs med anledning av Sönnens människoblivande. Completoriet har en motsvarande uppläggning: en eller någon gång två psaltarpsalmer och som höjdpunkt ett nytestamentligt canticum, Symeons lovsång ur Luk 2. Middagsbönen saknar canticum, men SvT har alltid ett nytestamentligt responsorium i dess ställe.

En viktig tolkande uppgift har psalmernas *antifoner*, som i tidegården alltid omramar psalmerna och ibland också upprepas som omkväde mellan dess verser, verspar eller versgrupper. De anger en bestämd aspekt under vilken psalmen beds. Antifonerna är ofta — särskilt i veckoefficiet — hämtade ur psalmen själv (s k *psalmograf*), men kan också — särskilt i kyrkoårsmaterialet — vara hämtade från annat håll, t ex ur Nya testamentet. Antifonerna bidrar starkt till att markera aspekten *Kristus i Psaltaren*, särskilt i kyrkoårsmaterialet och i viss utsträckning även i veckoefficiet. En och samma psalm kan fås att skifta karaktär genom att antifonerna växlas. I KDB, där i princip hela psalteriet tänks använt i veckoefficiet (i fyra veckoserier), sker kyrkoårsväxlingen främst genom byte av antifoner. I SvT, som innehåller ett urval av de pastoralt mest användbara psalmerna och enbart en veckoserie, reserveras ett antal psalmer för skilda kyrkoårstider, så att kyrkoårsväxlingen ofta även markeras genom byte av psalmer.

Antifonerna anses ursprungligen ha utförts som omkväden och tros ha uppkommit under de arianska striderna under 300-talet. Då uppkom också seden att avsluta varje psalm med en lovprisning av treenigheten (*doxologi*). Både antifonerna och doxologin bidrar till att markera psalmernas kristna tolkning.

Psaltaren fungerar utmärkt i enskild andakt och meditation, men dess primära funktion har alltid varit knuten till gudstjänsten — så i Israel, så i den kristna kyrkan. Många psalmer innehåller direkta allusioner på gudstjänst, helgedom, procession, offer o d. Hur detta påverkar vår uppfattning av psalmernas subjekt, deras *jag*, skall jag i det följande flera gånger återkomma till.

Kungens/Messias tronbestigning

För Psaltarens kristna tolkning är den grupp psalmer som kan betecknas som kungapsalmer eller messianska psalmer särskilt viktiga. Den hebreiska titeln Messias betyder ”Den smorde” och har från början åsyftat vilken israelitisk kung som helst — kungen smordes med olja i samband med kröning och tronbestigning — men har senare kommit att främst avse en utlovad framtida befriare och fredskonung av Davids ätt. Enligt kristen övertygelse är Jesus denne utlovade Messias. Redan i bebådelseberättelsen Luk 1:26 ff heter det: *Han skall bli stor och kallas den Högstes son. Herren Gud skall ge honom hans fader Davids tron, och han skall härska över Jakobs hus för evigt, och hans välde skall aldrig ta slut.*

Den viktigaste av alla de messianska psalmerna är 110. Det finns ingen psalm — och över huvud ingen gammaltestamentlig text — som citeras och utläggs så flitigt i Nya testamentet som just den psalmen. I Karl XII:s bibel har den fått rubriken *Christi trefaldiga embete*, alluderande på den i luthersk ortodoxi mycket omhuldade läran om Kristus som konung, präst och profet. Profetaspekten är emellertid svår att upptäcka i denna psalm, varför KDB:s rubrik förefaller mer träffande: *Messias, konung och präst*. Kungaaspekten kommer fram redan i de två första verserna:

Så lyder Herrens ord till min härskare:

*Sätt dig på min högra sida,
medan jag lägger dina fiender
som en pall under dina fötter.*

*Din kungaspira sträcker Herren ut från Sion:
härskas nu bland dina fiender!*

Uttrycket *till min härskare* kommenteras så i den nya psaltarutgåvan: ”Orden är riktade till en israelitisk kung i Jerusalem, troligen vid hans tronbestigning, varvid den talande är en präst eller profet i templet. Av vissa senare judiska utläggare, liksom i NT, har psalmen tolkats som en profetia om Messias.”

De israelitiska kungarnas sakrala funktion var under mitten av 1900-talet föremål för en intensiv forskningsdiskussion, i vilken Uppsalaforskare

spelade en särskilt aktiv roll. Här hävdades bl a att tronbestigningsriten upprepades årligen i samband med nyårsfesten, som innebar en bekräftelse och förnyelse både av Jahves världsherravälde och av hans jordiske representants från Jerusalem utövade kungavälde. I varje fall står det av vår text helt klart att kungaväldet tänks stå under Jahves beskydd och utövas på hans uppdrag: den som egentligen, osynlig, sitter på tronen är Jahve själv, men den jordiske kungen har hedersplatsen på Jahves högra sida.

I alla de tre första evangelierna återges hur Jesus citerar denna psalms första vers och riktar en kuggfråga till fariseerna om dess tolkning (Matt 22:41ff m paralleller). Textversionen är här dock något annorlunda:

Herren sade till min herre:

Sitt på min högra sida,

så skall jag lägga dina fiender under dina fötter.

För båda parter är det nu tydligen självklart att psalmen handlar om den kommande Messias. Enligt den förutsatta teologin, skall denne Messias vara av Davids ätt och därför kallas "Davids son". Men enligt psalmens rubrik i grundtexten är den en psalm *av David*. Om nu David är psalmens författare och den som talar i den, är det tydligen han som kallar Messias sin herre. Därav kuggfrågan som fariseerna inte kunde eller ville besvara: *Om nu David kallar honom herre, hur kan han då vara Davids son?* Frågans poäng utläggs så här i kommentaren till NT85: "Att en son skulle kallas herre av sin far var i vanliga fall otänkbart. Här förutsätts emellertid att Messias inte bara är Davids son eller efterkommande, utan en härskare med mer än jordisk makt. I den senare egenskapen är han också Davids herre."

I Jesu "kuggfråga" knyts inte citatet ur psalm 110 uttryckligen ihop med hans egna messianska anspråk. Men de är säkert underförstådda — för redan i Matt 16:13ff har Jesus tagit emot och accepterat Petrus bekännelse till honom: *Du är Messias, den levande Gudens son*. Men vid det tillfället förbjöd han lärjungarna att tala om för någon att han var Messias.

Kungen/Messias som Guds son

I Petri bekännelse knyts Messias titeln samman med titeln Guds son. Den senare finns underförstådd också i Psalm 110, om den läsart är riktig som lett till den nya översättningen i v 3:

*Villigt samlas ditt folk
i dag då makten blir din.
På heliga berg har jag fött dig
som dagg ur gryningens sköte.*

Översättarna kommenterar att "grundtextens innebörd är osäker", men att enligt den angivna översättningen "står det i många hebreiska handskrifter, och det är troligen den ursprungliga texten. Här talar Herren till kungen; den israelitiska regenten kunde uppfattas som Guds son."

Kommentaren hänvisar här till psalm 2, en annan viktig kungapsalm. I den läggs följande utsaga i kungens mun: *Herren ... sade till mig: "Du är min son, jag har fött dig i dag."* Tidigare i psalmen har Jahve yttrat: *Jag har invigt min konung på Sion, mitt heliga berg.* De båda citaten torde ge den rätta tolkningsramen för nyöversättningen av 110:3. (Även till psalm 2 finns det en rad allusioner och direktcit i Nya testamentet.)

Översättningen av psalm 110:3 rymmer en intressant problematik. Ofta har studiet av GT:s grundtext lett till översättningar som avviker från NT och senare kristen tradition, men här är ett exempel på motsatsen. I den latinska liturgin har versen alltid varit viktig, som ett vittnesbörd om att Sonen är född av Fadern i evighet, enligt Vulgatabibelns på den grekiska Septuagintatexten byggda *ante luciferum genui te*, dvs *jag födde dig före gryningen*. Den nya översättningen närmar sig denna text och kan användas med samma liturgiska innebörd.

I 1917 års bibel stod det något helt annat: *I helig skrud kommer din unga skara inför dig, som daggen kommer ur morgonrodnadens sköte*. I den versionen blev detta psaltarord mycket omhuldat inom den kristna ungdomsrörelsen i Sverige. Enligt nyöversättarnas kommentar finns det stöd även för den versionen: "Den hebreiska standardtexten har ... *I helig prakt din ungdom*, vilket skrivs med samma konsonanter som *På heliga berg har jag fött dig*, så när som på en enda bokstav." — Det kan nämnas att Karl XII:s bibel har ytterligare en tredje variant: *dina barn warda dig födde såsom daggen af morgonrodnaden*.

Psalm 110:1-3 i apostolisk förkunnelse och utläggning

Psalm 110:1 spelar en central roll i Petrus predikan på den första pingstdagen, Apg 2:29ff: *David har inte själv stigit upp till himlen, men den som David i psalmen kallar min Herre, ... nämligen Jesus, har Gud låtit uppstå och upphöjt ... med sin högra hand ... Hela Israels folk skall alltså vara förvissat om att Gud har gjort honom till Herre och till Messias ...*

Messias- och gudssonsföreställningarna spelar en avgörande roll när Paulus redogör för grunden till sitt apostlaämbete i ingressen till Romarbrevet, och allusionen på psalm 110 (och även psalm 2) är tydlig: *Från Paulus, Kristi Jesu tjänare, kallad till apostel, avdelad för att förkunna Guds evangelium, som Gud har utlovat genom sina profeter i de heliga skrifterna, evangeliet om hans son, som till sin mänskliga härkomst var av Davids ätt och genom sin andes helighet blev insatt som Guds son i makt och välde vid sin uppståndelse från de döda: Jesus Kristus, vår herre. — Tre ting är här viktiga: (1) Den allmänna hänvisningen till profeterna och de heliga skrifterna: Kristus är klart förebådad i GT. (2) Knytningen till Davidsätten — Kristus kan härigenom uppbara Messiasepitetet "Davids son". (3) Allusionen på tronbestigningen och herretiteln enligt 110:1/2:6 liksom till sonskapet enligt 110:3/2:7.*

En nyckelroll spelar psalm 110 i Paulus stora uppståndelsekapitel, 1 Kor 15, här citerat från v 22: *Liksom alla dör genom Adam, så skall alla få nytt liv genom Kristus. Men i tur och ordning: först Kristus och därefter, vid hans ankomst, de som tillhör honom. Sedan kommer slutet, när han överlämnar riket åt Gud, fadern. Då har han förintat varje välde och varje makt och kraft, ty han måste härska tills han har lagt alla fiender under sina fötter. Den siste fienden som förintats är döden, ty "allt har han lagt under sina fötter". När det heter att allt är lagt under honom är naturligtvis den undantagen som har lagt allt under honom. Men när allt har lagts under honom, skall Sonen underordna sig den som har lagt allt under honom, så att Gud blir allt, överallt.*

Denna utläggning innehåller tre viktiga ting: (1) Den tolkar psalmens v 1 så att den tidsmässigt omspannar perioden mellan Kristi upphöjelse genom uppståndelsen och den slutliga segern över "fienderna", dvs hela kyrkans tid fram till fulländningen. (2) Medan psalmen ursprungligen har handlat om den jordiske kungens tronbestigning och hans kamp mot konkreta politiska fiender, har tolkningen i båda avseendena lyfts upp till en ny dimension: tronbestigningen har blivit en himmelsk akt, och fienderna är ondskans och fördärvets livshotande makter över huvud. Tydligast framgår detta när döden betecknas som *den siste fienden*. Det ger också en nyckel

till hur man i kristen tolkning över huvud skall läsa de många psaltar-
utsagorna om fiender. (Trots detta har utpräglade fiendepsalmer lämnats
utanför urvalet i SvT.)

Psalm 110:4: kungen/Messias som präst

Psalm 110 spelar en framträdande roll i Hebreerbrevet. I dess första kapi-
tel utgör psalmens första vers ett av de sex psalmcitat med vilka Sonens
gudomlighet skall styrkas (Hebr 1:13). Men i fortsättningen är det psalm-
ens fjärde vers, om kungen som präst, som ägnas särskild uppmärksamhet:

Herren har svurit en ed som han inte skall bryta:

Du är präst för evigt i Melkisedeks efterföljd.

Om vi återgår till psalm 110:s ursprungliga kontext är det alltså så att den
israelitiska kungen här uttryckligen tillskrivs prästerliga uppgifter. Det är
också något som Uppsalaexegeterna vid vårt sekels mitt lade stor vikt
vid: existensen av ett sakralt kungadöme i Israel. Även om tolkningarna
möjligen i alltför hög grad lät sig styras av religionshistoriska paralleller
torde de basiakttagelser som låg till grund för tolkningen vara riktiga.

Vad menas då med *präst ... i Melkisedeks efterföljd*? Vem var Melkisedek?
Jo, han var kanaaneisk kung och präst i Jerusalem före den israelitiska
erövringen av staden. Med hänsyn till Jahvereligionens skarpa avstånds-
tagande från kanaaneisk kult är det anmärkningsvärt att här en kontinui-
tet etableras mellan Melkisedek och den israelitiska kungen. Men kanske
har man velat hävda att det funnits en ren kult i Jerusalem före Baalskultens
införande och att de israelitiska kungarna återknutit till den. *Melki-Sedek*,
konungen i Salem, nämns i den äldsta patriarkhistorien 1 Mos 14:18ff som
präst åt Gud den Högste. Vid möte med patriarken Abram har han *välsig-
nat* denne och Abraham har å sin sida givit honom *tionde av allt*. Det
heter också att denne kung *lät bära ut bröd och vin*, en detalj av stor bety-
delse för den kristna tolkningen.

Hebreerbrevets författare anser självklart att det är till Kristus som
Gud har riktat utsagan: *Du är för evigt präst, en sådan som Melkisedek*. En
rad kapitel ägnas åt att utförligt förklara vad detta innebär för uppfatt-
ningen av Kristus som försonare och förebedjare: 4:14-5:10 och 6:13-10:31.
Författaren gör stort nummer av att Kristi prästadöme knyts till Melkisedek
och inte till de levitiska offerprästerna. Dessas tjänst sägs visserligen före-

bilda den offertjänst varigenom Kristus har framburit sig själv som ett evigt offer. Men de har misslyckats med att uppnå en verklig försoning, och Kristus är inte präst i Arons efterföljd utan i Melkisedeks.

Kristi lidande och död på korset är enligt Hebr ett led i en evig offertjänst som vår till Guds högra sida upphöjde överstepräst utför inför Fadern i den himmelska helgedomen. Kristi uppdrag som den himmelske översteprästen är tvåfaldigt: dels försoningsoffret, det unika, dels den ständigt pågående förbönstjänsten inför Fadern.

Det kan i detta sammanhang erinras om den nyckelroll som dessa tankar från Hebreerbrevet spelar i den ekumeniska sk Limarapporten om nattvarden, där det bl a heter: "I tacksägelse och förbön förenas kyrkan med Sonen, dess store Överstepräst och Förebedjare ... Nattvarden är Kristi unika offers sakrament, och han lever evigt för att mana gott för oss ... Dessa händelser är unika och kan varken upprepas eller förlängas. I nattvardens åminnelse frambär kyrkan dock sin förbön i gemenskap med Kristus, vår store Överstepräst." (*Dop, nattvard, ämbete*, 1983, s 27f; jfr min uppsats i TRO&TANKE 1994:8, s 9ff.)

Dessa tankar är i hög grad relevanta för liturgisk bön över huvud och därmed också för tidebönen. Som redan antytts finns det en levande, kristen, liturgisk tradition att uppfatta Kristus — i egenskap av vår ständige överstepräst och förebedjare — som det primära subjekt som talar genom Psaltarens psalmer: församlingen och den enskilde troende ber sin bön i gemenskap med honom.

Psalm 110 i tidegården

Psalm 110 fick från början en rangplats i den latinska tidegården. Enligt en ovanligt enhetlig tradition utgör den första psalm i söndagens vesper. Adell-Peters bedömde emellertid psalmen som för "svår" för *Den svenska tidegården* och placerade i stället den omtyckta och lättillgängliga herdespsalmen nr 23 på motsvarande plats. Först i den av mig redigerade sjätte upplagan från 1971 togs psalm 110 in i den svenska söndagsvesper. För att underlätta förståelsen av psalmen försåg jag den med en av mig författad ny antifontext som direkt angav den kristna tolkningen och därtill var utformad så att den precis passade till den äldsta belagda antifonmelodin till psalmen:

*Upphöjd till evig ära
tronar Kristus på Faderns högra sida.*

Denna antifontext togs sedan över av katolikerna när de utgav sin svenska tidegård i två band 1990. Både i KDB och i SvT utgör psalm 110 numera första psalm i söndagsvespern (KDB har den i alla fyra veckoserierna), försedd med ovan återgivna tolkande antifon. SvT har dock även en alternativ antifon, avsedd att påminna om psalmens användning i Jesu ”kuggfråga” (och därför med den nytestamentliga texttydelsen):

*Herren sade till min Herre:
Sitt på min högra sida, halleluja!*

Denna teologiskt så viktiga psalm blir sedan genom växlingen av antifoner tolkad ur nya aspekter under de olika kyrkoårstiderna. Under jultiden kommer v 3 om Faderns födande av Sonen i fokus. KDB växlar antifoner flera gånger fram till om Trettondedagens oktavdag och har på juldagen en antifon som nära ansluter till Vulgataversionen av 110:3. Enligt min uppfattning är detta mindre välbetänkt och är ägnat skapa förvirring, eftersom antifontexten i teologiskt oviktiga detaljer avviker från den översättning som sedan möter i själva psalmen. SvT, som är inriktad på att presentera fullständigt utskrivna och enhetligt lydande tideböner för de stora kyrkoårstiderna, har under hela jul-trettondedagshelgen följande antifon (med två varianter av andra ledet) till psalm 110:

*Konungars konung, Jesus Kristus, Guds Son av evighet!
(Jul:)Kom till oss, var oss en broder, en människoson!
(Epif:)Uppenbara för all världen din härlighet!
Halleluja, halleluja!*

Under fastan spelar i svenskkyrklig tradition Hebreerbrevets utläggning av Kristi försoning i termer av hans översteprästerliga uppdrag en viktig roll. Det blir också den aspekt som SvT (i anslutning till v 4) ger på psalm 110 under fastan (KDB saknar motsvarighet härtill):

*Vi har en överstepräst
som sitter på högra sidan om Majestätets tron i himlen.*

Under påsktiden har både KDB och SvT följande påskvariant av söndagsantifonen:

*Uppstånden från de döda
tronar Kristus på Faderns högra sida. Halleluja!*

Den vanliga söndagsantifonen skulle i och för sig vara helt adekvat för Kristi himmelfärdsdag. Men psalm 110 får mera liv genom att direkt anknytas till himmelfärdsdagens dynamiska skeende. SvT har antifontext ur Mark 16:19 (KDB:s antifontext har liknande motiv):

*När Herren Jesus hade talat till dem
blev han upptagen till himlen
och satte sig på Guds högra sida, halleluja!*

ANDRA MESSIANSKA PSALMER

Psalm 2

Jag har redan berört psalm 2, som delvis utgör parallell till psalm 110 men inte har samma motivrikedom. Gudssonsutsagan i v 7 är dock mer explicit och otvetydig än motsvarigheten i 110:3; den citeras också flitigt i NT. Ingressen är dramatisk:

*Varför är folken i uppror,
varför detta gagnlösa mummel?
Jordens konungar reser sig
och furstarna gaddar sig samman
mot Herren och hans smorde.*

SvT har inte med psalmen i veckoofficiet (KDB har den i söndagens läsningsgudstjänst) utan reserverar den för två tillfällen: middagsbön under jultiden och vesper under fastan. Under jultiden kan den motverka en alltför idyllisk syn på julen; den dramatiska inledningen kan påminna om konung Herodes mordplaner mot "Herrens smorde". Antifon utgör självfallet versen om Guds son (samma i KDB, julens läsningsgudstjänst):

*Herren sade till mig: Du är min son,
jag har fött dig idag.*

Också under fastan bidrar den dramatiska inledningen om konspirationen mot "Herren och hans smorde" till att sätta in psalmen i en adekvat kontext; SvT ger den antifon ur Luk 18:31:

*Vi går nu upp till Jerusalem,
och allt skall fullbordas
som är skrivet om Människosonen.*

KDB markerar inte psalmen speciellt under fastan men utnyttjar den verkingsfullt i långfredagens och påskdagens läsningsgudstjänster med särskilda antifoner.

Psalm 45

Här flödar psalmsångaren över i hyllning till kungen och framhåller honom särskilt som beskyddare av rätten:

*Mitt hjärta brusar av härliga ord,
jag sjunger en sång till kungens ära ...
Skönast är du bland människor ...
Din tron, gudomlige, består i tid och evighet,
din kungaspira är rättens spira.*

Psalmen hör till dem som citeras i Hebr 1 (v 8-9) för att styrka att Sonen är gudomlig. Den hör traditionellt till jultiden, och SvT har den enbart där (första psalm i laudes) och då med antifontext ur julevangeliet:

*Herrens ängel sade till herdarna:
Jag bär bud om en stor glädje.
I dag har en Frälsare fötts åt er,
han är Kristus, Herren, halleluja!*

Psalm 72

En annan kungapsalm som hör julen och alldeles särskilt Epifania (Trettondedagen) till är 72; här hyllas både rättens och fredens konung:

*Gud, ge kungen dina lagar,
kungasonen din rättvisa ordning,
så att han rättrådigt dömer ditt folk
och låter dina betryckta få sin rätt.
Låt berg och höjder bära fredens frukter
åt folket genom rättfärdighet.*

SvT har den som andra vesperpsalm under jultiden med två alternativa antifoner; den första är en sammanställning av flera profetord:

*Ett skott har skjutit upp ur Jishais rot.
En stjärna har trätt fram ur Jakob.
En jungfru har fött vår Frälsare.
Kristus, Marias son, förbarma dig över oss!*

Den andra antifonen är avsedd för Epifania (Trettondedagen) med oktav; den alluderar på evangeliet om de vise männen eller "stjärntydarna" som det numera heter:

*Vi som har sett hans stjärna gå upp i öster,
vi kommer här med gåvor för att hylla vår konung.*

Det som gör att denna psalm särskilt associerats med Epifania är följande vers som kanske har bidragit till traditionen att de vise männen i själva verket var kungar:

*Kungar från Tarshish och fjärran kuster skall komma med gåvor,
kungar från Saba och Seba skall bära fram sin tribut.*

Psalm 118

Detta är en av Psaltarens stora lovsalmer, som både i KDB och SvT (psalmens senare del) förekommer som första psalm i söndagens laudes, med inledningsversen som antifon:

*Tacka Herren, ty han är god,
evigt varar hans nåd. Halleluja!*

Det är också en kungapsalm och messiansk psalm, men med en annan uppbyggnad än de vi tidigare mött. Om v 5-21 kommenterar översättarna: "Den som talar i dessa verser är möjligen den israelitiska kungen, som tackar för räddningen-undan faror och fiender". Med kristen tolkning framstår Kristus därmed som psalmens *jag* i dess huvuddel, och bl a följande rader har då legat nära till hands att tolka som den Uppståndnes tacksägelse:

*Herrens hand är höjd till seger,
Herrens hand har visat sin kraft.
Jag skall inte dö, jag skall leva
och vittna om Herrens gärningar.
Hårt har Herren tuktat mig,
men han gav mig inte i dödens våld.*

I påsktidens laudes i SvT tolkas dessa ord i ljuset av Joh 14:19 (*jag lever och ni kommer att leva*) vilket givit följande antifontext:

*Se, han lever, halleluja!
Vi skall också leva, halleluja!*

Mest utpräglad messianskt är psalmens slutparti som även flitigt citeras i NT. Viktig är utsagan i v 22: *Stenen som ratades av dem som byggde har blivit en hörnsten*. Den citeras i Jesu liknelse om arrendatorerna i vingården Matt 21:33ff med underförstådd syftning på Guds sons lidande, död och uppståndelse. Med allusion på denna liknelse säger Petrus i sitt försvarstal inför rådet i Jerusalem enligt Apg 4:11: *Jesus är stenen som ratades av er husbyggare men blev till en hörnsten*. En utförlig utläggning finns i 1 Pet 1:4ff, den berömda text som börjar: *När ni kommer till honom, den levande stenen, ratad av människor men utvald av Gud och ärad av honom, då blir*

också ni till levande stenar i ett andligt husbygge. I textens fortsättning kombineras psaltarordet med utsagan om hörnstenen i Jes 28:6. Liknande motiv förekommer i Ef 2:20ff. — Jesu vingårdsliknelse alluderar i sin tur på *sången om min vän och hans vingård* i Jes 5. SvT har den som GT-canticum i de båda sista fasteveckornas laudes, och då med psaltarversen om den ratade stenen som antifon.

Det är också i psalm 118 som ropet *hosianna* förekommer — i den svenska psaltarutgåvan översatt *Herre, hjälp oss!* — följt av hyllningen *Välsignad den som kommer i Herrens namn!* Ursprunglig kontext har förmodligen varit en ingångsprocession i templet, varvid kungen hälsats med dessa ord. Den messianska tolkningen har tydligen varit självklar i nytestamentlig tid, eftersom psalmorden spontant tas upp som hyllningsrop till Jesus vid hans intåg i Jerusalem Matt 21:1ff. Jesus antyder senare i samma evangelium att han vid sin återkomst till jorden skall hälsas med samma hyllningsrop, Matt 23:39. Dess funktion i vår kyrkas adventsfirande är ju väl känd, likaså dess hävdvunna plats i kyrkans nattvardsliturgi, som senare ledet (*Benedictus*) i sången efter prefationen: *Helig (Sanctus)*.

I påskens laudes enligt SvT används två partier av psalm 118. Det ena har redan berörts ovan. Till psalmens slutparti brukas som antifon ord ur v 23 som traditionellt har förknippats med påskan:

*Detta är dagen, halleluja,
då Herren grep in, halleluja!*

PSALMER TILL HERRENS ÄRA

Psalm 24

Denna psalm som börjar *Jorden är Herrens med allt den rymmer* har fått en förstärkt ställning i de nya tidegårdsutgåvorna. Genom den senaste reformen av den katolska tidegården har matutinen ändrats till läsningsgudstjänst som kan förrättas vilken tid som helst på dagen (så också i KDB; i SvT har matutinen helt uteslutits). I samband därmed har den gamla matutininledningen gjorts till fristående inledning för dagens första tidebön, dvs i regel laudes (så permanent i SvT). Men därvid har också den traditionella ingångspsalmen 95 (*Venite*) fått ett par alternativ, bland dem

nr 24. I SvT är den fast ingångspsalm (*invitatorium*) i laudes tisdag och lördag, med antifoner i överensstämmelse med KDB. SvT har den därtill som *invitatorium* under hela adventstiden, och då med antifon ur v 7:

Portar, öppna er vida!

Höj er, uråldriga dörrar!

Låt ärans konung draga in!

Vi har i vår tradition vant oss att i advent hälsa Kristus som *ärans konung* och att därvid snarast uppfatta psalmen som en parallell till nr 118, ovan kommenterad. Båda gestaltar en ingångsprocession i helgedomen och är lätta att associera till Jesu intåg i Jerusalem. Men det är faktiskt en väsentlig skillnad mellan dem. I psalm 118 är det inte Gud/Herren som hälsas utan *den som kommer i Herrens namn*, dvs kungen/Messias. Men här är det Gud/Herren själv som hälsas: enligt v 10 uttryckligen *Herren Sebaot*. Översättarna kommenterar: "Psalmen har troligen använts vid festprocessioner upp till templet, varvid Herrens närvaro kan ha symboliserats av förbundsarken, den Osynliges tron". Vi vet av andra texter att arken ibland bars med i processioner. Den kristna tolkningen likställer alltså i detta fall Kristus med Gud/Herren.

Kristus som Herren och bärare av gudsnamnet

Som bekant förekommer i den hebreiska konsonanttexten dels själva gudsnamnet *Jahvé*, dels gudsepitetet *Adona'î*, som betyder Herren. Men eftersom gudsnamnet var så heligt att det inte fick uttalas, anges i båda fallen vokaltecknen till ordet *Adona'î*. I den grekiska översättningen återgavs detta med *Ky'rios*. I Nya testamentet är *Ky'rios* emellertid det vanligaste epitetet för Kristus, särskilt som uppstånden. Häri ligger en medveten markering av Kristi gudomlighet, och Paulus säger i Fil 2:9 uttryckligen att Gud *upphöjt honom över allt annat och gett honom det namn som står över alla andra namn*, dvs gudsnamnet.

Återgår vi till de sex psaltarcitat med vilka Hebr 1 vill styrka Kristi gudomlighet, kan vi notera att två av dem inte är hämtade ur kungapsalmer utan ur psalmer riktade till Gud/Herren. Så citeras psalm 97:7: *Alla Guds änglar skall hylla honom*. Den psalmen börjar *Herren är konung! Må jorden jubla*, och sammanhanget visar att citatets *honom* åsyftar Her-

ren från v 1 (vår psaltaröversättning har annan lydelse av versraden, men det ändrar ingenting beträffande syftningen).

Än mer anmärkningsvärt är det långa citatet ur psalm 102:26 ff:

*Du, Herre, lade i tidens början jordens grund,
och himlarna är dina händers verk.
De skall förgås, men du förblir ...
du är densamme, och dina år har inget slut.*

Detta ord skall alltså, enligt kontexten i Hebr 1, handla om Kristus och det är uppenbart att brevets författare har detta psalmcitat från första kapitlet i åtanke när han i brevets sista kapitel, 13:8, skriver: *Jesus Kristus är densamme i går, i dag och i evighet.*

Det här ger hart när obegränsade möjligheter att tolka psalmer riktade till Herren (och det är ju nästan samtliga) som riktade till Kristus. Gör man allvar av detta blir Kristus insatt i ett väldigt kosmiskt sammanhang, vilket helt svarar mot den tidiga kyrkans förståelse av honom. När Kristus där hyllades som *Logos* förstods detta enligt dubbelbetydelsen i den grekiska termen: ord och förnuft. Kristus är som Ordet också förnuftsprincipen i Guds väsen, den genom vilken allt blivit skapat och alltfört hålls vid makt. Denne *Logos* tänkes inte ha börjat existera först i och med Sonens människoblivande utan uppfattas som preexistent och som av evighet en *person* i gudomen, en av tre i fullkomlig enighet.

Denna betydelsefulla aspekt av *Kristus i Psaltaren* innebär dock givetvis inte att man helt upphör att tolka Herrepсалmer som riktade till Fadern. Det är riktigare att säga att psalm och bön i kristen kontext riktar sig till den treenige Guden: Fader, Son och Ande. Vidare är det, som vi sett i många sammanhang, väsentligt att kunna uppfatta Kristus som psalmernas *subjekt*, som i egenskap av vår överstepräst och förebedjare riktar sig till Fadern. Det är viktigt att hålla sinnet öppet för en flerdimensionell tolkning av den liturgiska bönsens subjekt-objektsrelationer. Detta är en konsekvens av de två kristna nyckellärorna om Kristus: dels att han som en av personerna i Treenigheten är sann Gud, jämlik med Fadern, dels att han som inkarnerad gjort sig till vår jämlike som sann människa, född av jungfrun Maria.

Psalmer 96 och 98

Det finns emellertid en rad Herrepssalmer som särskilt inbjuder till en kristologisk tolkning; bland dem skall jag nöja mig med att anföra två exempel, nr 96 och 98 som är ganska lika inbördes. Båda har följande öppning:

Sjung till Herrens ära, sjung en ny sång!

Båda besjunger Herrens seger (psalm 98 också att han räddar); båda har också en liknande utmyning, där det talas om att jubla

*inför Herren: se han kommer,
se han kommer för att råda över jorden,
råda rättvist över världen ...*

Det har legat nära till hands att tolka orden som syftande på Kristi ankomst i dess flerdimensionella karaktär: ankomsten som Marias barn under jultid, som den Uppståndne och upphöjde under påsk-pingst, som den vid alltings fulländning återkommande, men också som den i varje tid ständigt på nytt närvarande genom den heliga Anden.

I SvT förekommer psalm 98 som tredje psalm i onsdagens laudes med antifontext ur v 6:

*Blås i trumpeter och horn,
hylla konungen, Herren!*

Den är tredje psalm också i laudes under jultiden, men då med antifon ur Joh 1:17:

*Nåden och sanningen
har kommit genom Jesus Kristus.*

Psalmen 96 är i veckoofficiet delad mellan måndagens och tisdagens laudes, på måndagen med antifontext i anslutning till v 1 o 3:

*Sjung till Herren en ny sång;
förkunna hans ära bland folken!*

Tisdagens antifontext anknyter till v 10:

*Herren är konung!
Rättvist dömer han folken.*

Psalmen förekommer sedan sammanhållen i påsktidens laudes, med antifon i anknytning till Upp 21:4:

*Herren skall för alltid göra dödens makt om intet.
Ingen sorg skall finnas mer.
Gud skall torka tårarna från allas ögon.
Halleluja!*

PSALMER OM LIDANDE OCH RÄDDNING UR DÖDSFARA

Psalm 22

I Jesu tolkning är Messias inte en konung med politisk makt: *mitt rike hör inte till denna världen*, Joh 18:36. Originellt för Jesus är att han identifierar Messias med *Herrens lidande tjänare*, framför allt som tecknad i Jes 53, en text som flitigt citeras i NT och som utgör omistlig GT-läsning i vår traditionella långfredagsliturgi.

Flera psaltarpsalmer rör sig i samma motivkrets, och viktigast av dem är psalm 22, vars inledande övergivenhetsrop Jesus enligt Matt 27:46 gjorde till sitt under dödskampen på korset. I KDB förekommer psalmen i fredagens middagsbön, tredje veckoserien; fredagen är traditionellt den veckodag då man särskilt erinrar sig Kristi lidande. SvT har inte psalmen i veckoofficiet utan sparar den till de två sista fasteveckorna, den egentliga passionstiden. Den förekommer då dagligen i vespern, delad i tre avsnitt med egna antifoner. Det har trott sig ganska självklart att låta just det inledande övergivenhetsropet bilda första antifon:

Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?

Följande verser (7-9) svarar nära mot det hån som Jesus utsätts för enligt passionshistorien (se särskilt Matt 27:27-31 och 41-44):

Men jag är en mask, inte en människa,
hånad och föraktad av envar.
Alla som ser mig gör narr av mig,
de hånlar och skakar på huvudet:
"Han har överlämnat sig åt Herren,
nu får Herren gripa in och rädda honom
— han är ju älskad av Herren."

Psalmens andra del har som antifon v 19, som direkt motsvaras av Matt 27:35:

*De delar mina plagg emellan sig,
de kastar lott om mina kläder.*

Alternativt kan man bruka följande, explicit kristet tolkande antifon:

Jesus Kristus, mina synder bär du!

I tredje delen vänder psalmen över i tacksägelse över räddningen. För att tydligt markera den kristna tolkningen har SvT här antifon ur Fil 2:11:

Jesus är Herre, Gud Fadern till ära.

Psalm 69

Psalm 69 är också en lidandespsalm som i NT tillämpas på Kristus. Uppgiften i Matt 27:34 och 48 om att Jesus på korset bjöds att dricka vin blandat med galla anspelar på psalm 69:22 i den grekiska versionen, men allusionen har blivit mindre tydlig genom den på den hebreiska grundtexten byggda översättningen. Vidare citeras v 10 i Joh 2:17 i samband med Jesu utdrivande av månglarna ur templet, och dessutom i Rom 15:3. Versen har fått utgöra antifon, när i SvT psalmens inledande parti brukas som första psalm i laudes under fastetidens båda sista veckor:

*Lidelsen för ditt hus har förtärt mig,
jag smädas av dem som smädar dig.*

Också denna psalms slutparti vänds i en tacksägelse över räddning; i SvT bildar det tredje psalm i samma laudes, med antifon anknytande till v 36 och 33:

*Gud skall rädda Sion.
Ni som söker er till Gud skall få nytt mod.*

Psalm 88

Detta är en av Psaltarens stora lidandespsalmer. Den citeras inte i NT, men en kristologisk tolkning är lika näraliggande som för 22 och 69:

*Herre, min Gud, om dagen ropar jag på hjälp,
om natten stiger mitt klagoskri till dig ...
Mitt liv är fyllt av elände,
jag står vid dödsrikets rand ...
Du har störtat mig ner i graven,
i det mörkaste djupet.*

Både KDB och SvT har denna psalm i fredagens completorium; fredagen är den veckodag då man i tidegården särskilt erinrar sig Jesu lidande. Antifonen ger den inledande versen i komprimerad form:

Dag och natt ropar jag inför dig, o Gud.

Psalmen återkommer i de två sista fasteveckornas completorium och brukas där dagligen, med tillämpningen på passionshistorien tydligare markerad genom antifon ur Fil 2:8:

*Kristus blev lydig intill döden,
döden på ett kors.*

Psalm 116

I denna psalm är temat räddningen ur dödsfara och tacksägelsen över den. Psalmen är i KDB och SvT delad mellan fredagens och lördagens vesprar. Dödsfaran skildras i dess första del, v 3 o 4:

*Dödens snaror omgav mig,
dödsrikets fador nådde mig,
jag var i nöd och förtvivlan.
Jag åkallade Herren:
Herre, rädda mitt liv!*

Antifonen är hämtad ur v 4 och 8 (delvis äldre lydelse):

*Herre, rädda mitt liv från döden,
min fot ifrån fall!*

När psalmen fortsättes på lördagen dominerar tacksägelsen, och v 13 (delvis i äldre lydelse) ger en antifontext, som naturligt erbjuder sig för en sakramental tolkning:

*Jag lyfter frälsningens bägare
och åkallar Herrens namn.*

Psalm 40

Denna psalm innehåller både ett avsnitt om lidande och ett avsnitt om räddning ur dödsfara. I dess mellanparti framträder psalmens *jag* som en som i lydnad och beslutsamhet gör *Guds vilja* och bär *bud* om hans *trofasta hjälp*. I Hebr 10:5ff tolkas psalmen som en Kristusprofetia. Troligen har detta inspirerats av den grekiska textens *Som det är skrivet om mig i bokrullen har jag kommit, Gud, för att göra din vilja*. Så står det inte i nyöversättningen, men det ter sig ändå inte alltför långsökt att uppfatta psalmens *jag*-verser som Sonens gensvar på Guds stora frälsningsplan med människan om man startar med följande ord ur v 6:

*Stora är de ting du har gjort,
dina under, Herre, min Gud,
och dina planer med oss.*

SvT har psalmen i fastetidens vesper. Den föregås då av psalm 110 med antifon ur Hebr om Kristus som vår överstepräst och har själv antifon ur samma temakrets, Hebr 7:25:

*Så kan han nu och för all framtid rädda dem
som genom honom nalkas Gud.*

PSALMER OM MÄNNISKANS HÖGHET OCH OM TRYGG- HET HOS GUD

Psalm 8

Ingen psaltarpsalm vittnar så starkt om människans höghet som denna lovsång över skapelsen. I KDB och SvT är den placerad i lördagens laudes, med antifon ur den inledande versen (psalmtexten har *Herre, vår härskare*, men i antifonen har SvT behållit den äldre formuleringen):

*Herre, vår Herre,
väldigt är ditt namn över hela jorden!*

Det kan noteras att, i Matt 21:16, v 4 används för att försvara barns deltagande i hyllningen vid Jesu intåg i Jerusalem. Som framgår av psaltaröversättarnas kommentar förutsätter detta bruk av versen lydelsen i den grekiska texten, som inte stämmer med den hebreiska grundtexten.

I verserna om människans höghet har i v 5 uttrycket "en dödlig" satts in i stället för den ordagranna översättningen "en människoson" (motivering ges i översättarnas kommentar). I SvT har uttrycket "en människoson" bibehållits, då med dess bortfall en väsentlig poäng i den kristna tolkningen av psalmen går förlorad. Lydelsen av dessa verser (5-7) blir därmed:

*... vad är då en människa att du tänker på henne,
en människoson att du tar dig an honom?
Du gjorde honom nästan till en gud,
med ära och härlighet krönte du honom.
Du lät honom härskas över dina verk,
allt lade du under hans fötter.*

Om vi tidigare sett nytestamentliga författare utlägga Herrepсалmer så att det är Kristus som är Herren, Guds jämlike, så kan vi nu se hur psalmen om människans höghet utläggs så att den i första hand syftar på Kristus,

den sanna människan — Människosonen. Utförligast sker detta i Hebr 2:5-9. Det bör noteras att kröningen med *ära och härlighet* härvid inte utläggs som given med skapelsen utan genom uppståndelsen och upphöjelsen; likaså att uttrycken *härska över dina verk* och *allt lade du under hans fötter* uppfattas som en parallell till Psalm 110 om Messias härskar- spira som sträcks ut från Sion och löftet att fienderna skall läggas som en pall under hans fötter (detta trots att det i psalm 8 uttryckligen talas om *får, oxar, all boskap...* som människan underlagda). Hebreerbrevet är inte ensamt om att associera psalm 8:7 med psalm 110:1, ty en sådan tolkning är förutsatt även i 1 Kor 15:27, Ef 1:22 och Fil 3:21.

Vad skall vi säga om denna tolkning av psalm 8? Det bör först noteras att en viktig länk i tolkningen, sådan den är utformad i NT, har gått förlorad för oss. Före orden om att Kristus kröntes med *ära och härlighet* står det i den grekiska GT-översättningen att Gud *en liten tid ... lät honom vara ringare än änglarna*, vilket utläggarna då förstått som syftande på Kristi jordeliv och som en motsvarighet till utsagan i Fil 2:6-7 om hur Kristus avstod från jämligheten med Gud och antog en tjänares gestalt.

Går det att upprätthålla tolkningen utan denna viktiga länk? Enligt min mening kan huvudpoängen i tolkningen upprätthållas, om man bygger upp den på ett delvis annorlunda sätt och helt avstår från att finna någon motsvarighet till utblottelsen enligt Fil 2:6-7. Jag vill föreslå en tolkning på tre nivåer: (1) I sin mest näraliggande betydelse talar psalmen om människans höghet som skapad varelse, med allusion på 1 Mos 1:26 (varvid man inte får glömma att människans särställning i förhållande till andra skapade varelser är förbunden med ett förvaltaransvar, jfr 1 Mos 2:15). (2) Men vi människor bör vara medvetna om att vi sällan lever upp till Guds skapelseavsikt med våra liv. Det finns bara ett människoliv i vilket människans höghet så som den var tänkt av Skaparen klart och tydligt framträder: Jesus Kristus, den sanna människan — Människosonen. (3) Denna höghet får sin bekräftelse när Kristus genom sin uppståndelse och himmelsfärd upphöjs till Guds högra sida och kröns med *ära och härlighet*.

I svenskkyrklig tradition finns en väletablerad liturgisk sång i vilken Ps 8:6-7 citeras med syftning på Kristi uppståndelse: påskdagens introitus. I tidegården har under påsktiden både KDB och SvT antifoner som markerar psalmens kristologiska tolkning. SvT har den i middagsbönen, med följande antifontext:

Kristus har uppstått, krönt med ära och härlighet. Halleluja!

Psalm 16

Denna psalm börjar som en bön om Guds beskydd (*Skydda mig, Gud, jag flyr till dig*) men är i sin senare del framför allt en psalm om tryggheten under Guds beskydd. Den hör knappast till de psalmer där en kristologisk tolkning ter sig närliggande. Likafullt används den i Petrus pingstpredikan, Apg 2:14ff, som ett vittnesbörd om Kristi uppståndelse. Det där citerade partiet låter i vår nya översättning så:

*Jag har Herren alltid inför mig,
med honom vid min sida vacklar jag inte.
Därför gläds mitt hjärta och jublar,
min kropp är i trygghet,
ty du lämnar mig inte åt dödsriket,
du låter inte din trogne se graven.
Du visar mig vägen till liv,
hos dig finns glädjens fullhet,
ständig ljuslighet i din högra hand.*

Vi har redan tidigare funnit att psalmer som handlar om räddning i dödsfara gärna tolkas som vittnesbörd om Kristi uppståndelse och seger över döden; det tolkningsmönstret är också här tillämpligt. Men vidare har tydligen det uttryck som här översätts *din trogne*, eller som det återges i Apg *din helige*, fungerat som ett slags kodord som utlöst en kristologisk tolkning. NT-översättarna kommenterar: "Tolkningen bygger bl a på att *Guds helige* i NT används om Jesus som Messias" (Mark 1:23; Joh 6:69). Psalmerna läses då i linje med övriga, där utsagor om ett rättfärdigt och heligt människoliv förstås som i första hand åsyftande Kristus, den sanna människan — Människosonen.

Både i KDB och i SvT förekommer denna psalm i torsdagens completorium. Antifonen har fyndigt valts ur Apg-citatet, där raden om kroppens vila har följande formulering:

Min kropp skall få vila med förtröstan.

Tyvär har i SvT möjligheten förbisetts att som källa till antifonen ange Apg 2:27 vid sidan av Ps 16:9. Psalmerna är väl valda för completoriet, där beredelsen inför nattens vila alltid är kombinerad med beredelsen inför död och uppståndelse. När psalmen används under påsktiden omramas

den liksom alla completoriepsalmer under påsken av *Halleluja*-ropet, i detta fall trefaldigt:

Halleluja, halleluja, halleluja!

Psalm 91

Här har vi förtröstanspsalmen framför andra, älskad av alla completoriebedjare, för det är också completoriepsalmen framför andra, den som börjar:

*Den som bor i den Högstes skydd
och vilar i den Våldiges skugga,
han säger: "Herren är min tillflykt och min borg,
min Gud som jag förtröstar på."*

Från början användes denna psalm dagligen tillsammans med 4, 31:2-6 och 134. Numera är den placerad i söndagens completorium men kan under påsktiden ha en vidgad användning. Från början sjöngs psalmerna under gemensam antifon, hämtad ur psalm 4:2. Den har dröjt sig kvar i söndagscompletoriet även sedan den psalm den var tagen ur flyttats bort:

*Var mig nådig, Gud, och hör min bön;
när jag ropar så svara mig.*

Påskantifonen till psalmen har från början haft fyrfaldigt Hallelujarop, bibehållet i SvT.

Det finns väl i denna psalm ingenting speciellt som pekar i riktning mot en kristologisk tolkning annat än det allmänna att Kristus kan ses som vår förebild i fråga om gudsförtröstan och som den genom vilken vi får hjälp att själva hysa en sådan förtröstan. Men återigen är det en nytestamentlig användning av psalmen som fått den att på utpräglat sätt bli förknippad med Kristus. I berättelsen om hur Jesus frestas av djävulen, Matt 4:1ff, tar djävulen med sig Jesus och ställer honom högst upp på tempelmuren och säger: *Är du Guds son, så kasta dig ner*. Meningen stöds med ett citat ur psalm 91:11-12 (här citerad efter NT:s textlydelse): *Han skall befalla sina änglar och de skall lyfta dig på sina händer så att du inte stöter din fot mot någon sten*. Jesus avvisar djävulens propå genom att i sin tur hänvisa till 5 Mos 6:16: *Du skall inte sätta Herren, din Gud, på prov*.

Båda parter tycks förutsätta att psalmen handlar om eller är tillämplig på *Guds son*, men att döma av ordalagen i den handlar den om var och en som förtröstar på Gud och därigenom åtnjuter hans skydd. Kanske är tanken att detta i eminent grad måste gälla Guds egen son. Frestelseberättelsen ger emellertid en viktig lektion angående rimlig bibeltolkning. Inte ens Guds egen son har rätt att bokstavligen åberopa psalmens vittgående ut-sagor om gudomlig hjälp i allehanda faror genom att med berätt mod ar-rangera en fara enbart för att testa Gud. En intressant poäng är att djävulens sätt att läsa skrifterna utmärks av biblicistisk bokstavstrohet.

Psalm 31

Sedd som helhet domineras denna psalm av temat bön om räddning ur fara, men när de sex första verserna används i onsdagens completorium (i både KDB och SvT) är det förtröstans- och överlåtelseaspekterna som får accent. Psalmen börjar:

*Till dig, Herre, tar jag min tillflykt.
svik mig aldrig!*

Antifonen (fritt efter v 3) lyder:

Var du min beskyddare och min borg!

Det som gör att denna psalms sex första verser från början tagits med i den grupp av fyra psalmer som dagligen brukades i completoriet är säkert överlåtelseversen (v 6) som i vår nya översättning lyder:

*Jag överlämnar mig i dina händer.
Du befriar mig, Herre, du sanne Gud.*

Översättarna har här valt att inte ordagrant återge grundtextens *min ande*, som däremot finns med när ordet i Luk 23:46 återges som Jesu överlåtelse-bön just i själva dödsögonblicket:

Fader, i dina händer lämnar jag min ande.

Denna av Jesus citerade psaltarvers bildar också av gammalt *responsorium* i completoriet, och svenska tidegårdsbedjare är väl förtrogna både med den text och den melodi den fick genom de ursprungliga utgivarna av SvT. I dag framstår den textformen som hopplöst föråldrad och det förvånar mig mycket att KDB:s redaktörer stannat vid att behålla den, trots att SvT:s nya textversion tillkommit i samförstånd med Anders Ekenberg under förespeglning att också katolikerna och KDB skulle ta den, åtminstone som alternativ. Den nya responsorietexten kombinerar Luk- och Psalttexterna på följande sätt:

V Gud, i dina händer lämnar jag min ande.

R Gud, i dina händer lämnar jag min ande.

V Du befriar mig, Herre, du sanne Gud.

R Gud, i dina händer lämnar jag min ande.

V Ära vare Fadern och Sonen och den helige Ande.

R Gud, i dina händer lämnar jag min ande.

V betecknar det som sjungs av försångaren (*versicularius*) och R det som sjungs av samtliga (*responsum* = svar).

I Jesusordet används tilltalet *Fader*, som inte förekommer i psaltarpсалmen; där används *Gud* och *Herre*. Här har valts det mest allmängiltiga tilltalet: *Gud*. Följande förslag kan lämnas för den fromma betraktelsen, bl a för att undvika ett slentrianmässigt upprepande av *responsum*. När försångaren först sjunger böneropet kan man uppfatta det som ett eko av Jesu överlåtelsebön till Fadern. När alla upprepar bönen är det som inneslutna i Jesu till Fadern riktade bön. När versen sedan talar om befrielse och riktar sig till Herren, kan det vara naturligt att i nytestamentlig anda vända sig till Kristus som *Kyrios*, Herren, i tacksamhet över hans försonings- och befrielsegärning på korset, och att enligt den kristna bekännelsen också tillbe honom som *sann Gud*. Man kan sedan rikta även det följande svaret till Kristus-Herren, kanske med den förste kristne martyren Stefanos i åtanke, han som enligt Apg 7:59 i sitt dödsögonblick *åkallade Herren och sade: "Herre Jesus, tag emot min ande."*

När sedan den avslutande lovprisningen riktar sig till Fader, Son och Ande blir det naturligt att i det sista svaret vända sig till Gud som den treenige och som den som *uppfyller allt, överallt*.

PSALMER OM SYND OCH RÄTTFÄRDIGHET

Tolkningen av psalmernas *jag*

I fornkyrklig liksom i klassisk, rabbinsk bibelutläggning räknade man med att ett och samma bibelord kunde ha olika betydelsenivåer. Under medeltiden systematiserade man dessa insikter till läran om bibelns fyrfaldiga mening: den bokstavliga, den tropologiska, den anagogiska och den allegoriska. Alla de tre senare innebörderna fick man fram genom mer eller mindre bildlig tolkning. Den tropologiska utmärktes av att ord som handlade om Kristus också kunde förstås som handlande om dem som genom tron är förenade med honom. Den anagogiska tog fram evighetsdimensionen, medan den allegoriska mer allmänt sökte finna bildliga syftningar på trons sanningar eller livet i kyrkan.

Detta tolkningsschema övertogs inte av de evangeliska teologerna. Luther var kritisk mot de avancerade bildliga tolkningar som florerade i hans samtid. De ledde till godtycklighet i tolkningen och saknade bevisvärde i teologisk argumentation, ansåg han. Dock var han inte helt avvisande mot allegorin och tropologin skattade han högt och han vidareutvecklade den: han ansåg den inte godtycklig utan klart grundad i Skriften själv.

Forskare har påvisat att bl a den tropologiska psaltartolkningen varit betydelsefull för Luther och starkt bidragit till framväxten av hans reformatoriska insikt att människan blir rättfärdig genom tro, inte genom gärningar. Denna psaltartolkning hade han lärt känna genom kyrkans utläggningstradition, framför allt Augustinus psaltarutläggningar. Luthers egen psaltarkommentar från 1513 är hans första stora exegetiska verk. Psaltaren hör till de bibelböcker som enligt Luther allra starkast "driver Kristus". Den vittnar också om att Guds rättfärdighet inte bara är dömande utan befriande. Ett psaltarord som spelar stor roll för honom är Ps 31:2: *befria mig genom din rättfärdighet*. Så står det fortfarande i 1917 års översättning, medan nya psaltarutgåvan har en helt annan översättning: *du som är trofast, rädda mig*. Men den tropologiska tolkningen innebär att man vid psaltarläsningen tillämpar tolkningsmodellen "det saliga bytet": Kristus tar på sig vår skuld och vi får ikläda oss hans rättfärdighet. Detta blir särskilt betydelsefullt för två psalmkategorier: oskuldspsalmer och botpsalmer.

Oskuldspsalmer

Det är ganska vanligt att psalmsångaren deklarerar sin rättfärdighet och oskuld. Det tar emot för en kristen bedjare att ta sådana ord i sin mun; i ljuset av Jesu skärpta rättfärdighetskrav i främst bergspredikan vet sig den kristne vara i behov av daglig syndaförlåtelse. I SvT:s psalmurval har man undvikit denna typ av psalmer. Så t ex finns psalm 26 inte med, där sångaren är viss om att stå sig också inför Guds djuprannsakan:

*Herre, skaffa mig rätt,
ty oförvitligt har jag levat ...
Granska mig, Herre, och pröva mig,
rannsaka hjärtan och njurar!
Jag har din godhet för ögonen
och jag lever i din sanning.*

Emellertid är detta just en sådan typ av psalm som i kristen utläggning brukat ges en tropologisk tolkning. Fjellstedt var väl förtrogen med denna tolkningstradition. I Karl XII:s bibel börjar psalmen så här: *Herre, skaffa mig rätt, ty jag är oskyldig*. Fjellstedt kommenterar: "Oskyldig i ordets högsta mening är i sig sjelf ingen människa, utom Han, som är både Gud och människa, d.ä. Christus vår Frälsare. Men genom trons rättfärdighet äro de oskyldige, som Christo tillhöra, se Rom. 8:1, 33, 34". Fjellstedt tillägger att det givetvis också förekommer att man beskylls för konkreta orätta handlingar som man inte alls begått utan faktiskt är oskyldig till; i sådana fall är det helt adekvat att be om Guds hjälp till att vinna upprättelse.

De sju botpsalmerna

Exegeterna talar om oskuldspsalmer och botpsalmer som två särskilda kategorier inom Psaltaren. Hur många som skall hänföras till respektive kategori är en öppen fråga, men inom kyrkan har man, vad gäller den sistnämnda kategorin, traditionellt talat om "de sju botpsalmerna": 6, 32, 38, 51, 102, 130, 143. Numera fungerar de knappast som sammanhållna kategorier och bara ett par av dem kan sägas ha en stark ställning: främst 130 *Ur djupen* och 51, *Förbarma dig, Gud* (mer invand som *Gud, var mig nådig*,

alternativ syndabekännelse i söndagens huvudgudstjänst). I Sv T finns 51 i fredagens laudes, 130 i onsdagens completorium, 143 i tisdagens completorium och 32 i middagsbön under fastan.

De exegeter som betonat den israelitiska kungens sakrala roll menar att även oskulds- och botpsalmer bör ses i detta perspektiv. De påpekar bl a att även psalmer som ser ut som en personlig syndabekännelse, t ex 51 och 130, i slutet vidgar sig till att omfatta hela Israel, 51:20 och 130:7-8; 51:21 drar också in offertjänsten i Jerusalems tempel. Redan i israelitisk tid skulle alltså dessa psalmer i varje fall från början haft en funktion i kungens prästerliga förbönstjänst för hela folket. (Se t ex uppslagsordet "Botpsalmer" i Svenskt bibliskt uppslagsverk, I, 1948.)

Vi kommer därmed tillbaka till temat om Kristi översteprästerliga förbönstjänst, som jag i början av uppsatsen utvecklade i anknytning till Psalm 110:4 och Hebreerbrevets utläggning härav. Den tropologiska bibeltolkningen med tolkningsmodellen "det saliga bytet" kan sägas vara ett annat sätt att uttrycka samma sak: i kristen tolkning kan Kristus ses som psalmernas primära subjekt; menigheten och individen ber psalmerna som delaktiga i Kristus och honom tillhöriga. Det är viktigt, inte minst när det gäller botpsalmer. Den "vanliga", kristna individen kan nog utan svårighet göra böneorden i psalm 51 eller 130 till sina, men den oerhörda ångest och bönekamp som i exempelvis psalm 6 eller 38 leder in i rent fysiskt lidande och svår sjukdom är normalt inte möjlig att ärligt identifiera sig med. Ett helt annorlunda perspektiv på dessa psalmer får man om man läser dem i ljuset av allt det lidande som världen är och alltid varit fylld av och som vållats av människors ondska — och i ljuset av Kristus som försonaren och förebedjaren som tagit på sig hela världens synder.

Summary: Christ in the Psalms

Christ in the Psalms — an anachronism? Surely the Book of Psalms arose in old Israel long before Christ was born! Still, even according to Jewish conviction, the Psalms give prophetic witness of the future Messiah, liberator and prince of peace descended from king David. According to Christian conviction, Jesus is Messiah; the Psalms are therefore read as dealing with him. However, Jesus is not identified with Messiah only. Since he is confessed to be true God and true man, he may be identified both with the Lord God or the Son of man mentioned in the Psalms and with the suffering servant of God. Such identifications seem to be based on Christ's own self-assurance. As shown in the Psalms quotations which he uses on the cross, he was also able to identify himself with the very self of some particular psalm, the "I" speaking in it. The Christian interpretation presupposes also that Christ is the one who primarily speaks and prays through the Psalms; the congregation or the individual believer prays the Psalms in communion with him.

The most important of the *messianic*, or originally *royal*, psalms is 110, used in Jesus' catch question to the Pharisees in Matth. 22,41ff.: *The Lord said to my Lord, 'Sit at my right hand until I put your enemies under your feet'*. All seem to agree that God is here speaking to Messiah. The psalm is quoted in many places in the New Testament, e.g. in 1 Cor. 15 where Paul treats the resurrection of the dead. He presupposes that it deals with Christ's heavenly enthronement after his resurrection and with the continuous battle against the spiritual powers of evil (the "enemies") until his second coming when God will be *all in all*. The psalm also speaks about the king as priest, v 4. This is thoroughly commented in Hebr., ch. 4-10. Christ is the priest offering himself on the Cross but also perpetually interceding for his people before God. The latter motif is essential for the liturgical use of the Psalms in the office of the hours, where psalm 110 has its traditionally prominent place as the first psalm of the Sunday vespers. Other important messianic psalms are 2, 45, 72 and 118.

In the N.T., Christ, especially after the resurrection, is entitled *The Lord* which implies a divine standing; according to Phil 2:9-10, *God ...*

bestowed on him the name above all names, i. e. God's own name. Any psalm directed to God the Lord (and there are plenty of them) may thus be interpreted as directed to Christ; and for psalms like 24, 96 or 98 such an interpretation has always stood out as particularly appropriate.

According to Matth. 27:46, Jesus on the Cross cried the Hebrew words of Psalm 22:1, *My God, my God, why hast thou forsaken me?* This psalm is about *the suffering servant of the Lord*. Further verses reflected in the Story of the Passion are 7-9 in Matth. 27:31, 41-44, and 19 in Matth. 27:35. Other psalms of a similar kind are 69 (v 10 is quoted in John 2:17) and 88. Psalm 40:6ff is given a christological interpretation in Hebr. 10:5. Psalm 116 is, above all, a thanksgiving for the rescue from suffering and mortal danger.

Psalms about *the greatness of man* are supposed to give evidence about *Christ, the true man*. The one most frequently quoted is psalm 8, whose v 7 is rather unexpectedly said to witness of his resurrection and is associated with Psalm 110:1, in 1 Cor. 15:27, Hebr. 2:5-9 and others. Psalm 16 is given a similar interpretation in Acts 2:14ff. Psalm 91, traditionally used in Sunday compline, is quoted in Christ's controversy with the devil, Matth. 4. Psalm 31:6 is quoted by the dying Jesus according to Luk. 23:46; it is used daily as response text in the compline.

Psalms in which "I" declare *my innocence and justice* (e.g. Psalm 26) are interpreted *tropologically* according to a hermeneutical tradition originating from the early Church. This means that Christ is here understood to speak through the psalm; *we* are innocent and just only while participating in his innocence and justice. Psalms including *confession of sins* (e.g. 32, 51, 130) are given a similar interpretation: Christ is the one who carries the sin of the world and intercedes for us before God the Father.